

LiBeRtE
yayınları

de Soto, Hernando, *Sermayenin Sırrı*, çev. Murat Aygen,
Ankara: Liberte Yayınları, 4. Baskı, Eylül 2024.

Sermayenin Sırrı

Kapitalizm Batı'da Zaferler Kazanırken
Diğer Yerlerde Neden Başarısız?

Hernando de Soto

LiBeRtE

Sermayenin Sırrı

Kapitalizm Batı'da Zaferler Kazanırken Diğer Yerlerde Neden Başarısız?

Hernando de Soto

Çeviren: **Murat Aygen**

ISBN: 978-605-9823-22-7

Liberte Yayınları® / 208

4. Baskı: Eylül 2024

© 2024, Liberte Yayınları®
THE MYSTERY OF CAPITAL
Copyright © 2000, Hernando de Soto
All rights reserved.

Bu kitap ilk olarak İngilizce'de *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else* adıyla basılmıştır. Bu eserin müellifi olarak yazarın hakları mahfuzdur.

This book first published in English under the title *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*. All rights reserved as the author of this book.

İç Tasarım: **Liberte Yayınları**

Kapak Tasarımı: **Müşerref Merve Şahin**

Baskı: **Sayfa Basım**

Adres: Tevfik İleri Mah. Polat Sk. No:2 Pursaklar / Ankara

Telefon: (312) 394 83 94 | Sertifika No: 77079

LiBeRtE
yayıncı grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 52155

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Hernando de Soto

Hernando de Soto, merkezi Peru'da bulunan ve *The Economist* tarafından dünyadaki en önemli ikinci düşünce kuruluşu olarak addedilen Özgürlük ve Demokrasi Enstitüsü'nün başkanıdır. *Time*'a göre Latin Amerika'nın son zamanlarda gelişimine öncülük eden beş isimden birisidir. Peru Başkanı'nın kişisel temsilcisi ve baş danışmanıyken ülkenin ekonomik ve politik reformlarını başlatmıştır. Önceki kitabı, *The Other Path*, Latin Amerika'nın yanı sıra Washington'da da en çok satan kitaplardan birisidir.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM: Sermayenin Beş Sırrı	11
Kayıp Bilgilerin Sırrı	22
Sermayenin Sırrı	22
Siyasî Farkındalığın Sırrı.....	22
ABD Tarihinde Saklı Dersler	23
Hukukî Başarısızlığın Sırrı: Mülkiyet Yasaları Neden Batı Haricinde İşlemiyor?	23
İKİNCİ BÖLÜM: Kayıp Bilgilerin Sırrı	25
Sürpriz Bir Devrim.....	27
Yasallığın Engelleri	29
Eksik Kapitalize Edilmiş Sektör (EKS).....	31
Ne Kadar Ölü Sermaye.....	34
Bu Ölü Sermayenin Değeri Nedir?	36
“Taşı Toprağı Altın”	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Sermayenin Sırrı	41
Geçmişten İpuçları (Smith’ten, Marx’a...).....	43
Varlıkların İçerisindeki Potansiyel Enerji.....	47
Batının Gizli Dönüşüm Süreci.....	49
Mülkiyetin 1. Etkisi: Varlıkların Ekonomik Potansiyellerini Belirlemek.....	52
Mülkiyetin 2. Etkisi: Dağınık Enformasyonu Tek Bir Sistem Çerçevesinde Toplamak	55
Mülkiyetin 3. Etkisi: İnsanlara Sorumluluk Vermek	58

Mülkiyetin 4. Etkisi: Varlıklara Esneklik Kazandırmak.....	60
Mülkiyetin 5. Etkisi: İnsanlar Arasında Bir Ağ Kurmak.....	62
Mülkiyetin 6. Etkisi: İşlemleri Koruma Altına Almak.....	65
Sermaye ve Para.....	67
Braudel'in Fanusu.....	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Siyasî Farkındalığın Sırrı **75**

1. Kör Nokta: Fanusun Dışındaki Hayatın Bugünü.....	82
Büyüyen Şehirler.....	83
Şehirlere Hücum.....	86
Fakirler, "Go Home".....	88
Yasadışı Sistemin Büyümesi.....	92
Yasadışılık Kalıcıdır.....	94
Bu Eski Bir Hikâyedir.....	99
2. Kör Nokta: Cam Fanusun Dışındaki Dünkü Yaşam Şehirlere Göç....	101
Yasadışılığın Boy Göstermesi.....	103
Eski Düzenin Yıkılması.....	106
300 Yıl Sonra - Nihayet.....	110

BEŞİNCİ BÖLÜM: ABD Tarihinin Gözden

Kaçan Dersleri

113

Cam Fanusu Kaldırmaya Yönelik Yasadışı Gayretler.....	113
ABD Tarihi ile Paralellik.....	117
Köhnemiş İngiliz Yasalarını Geride Bırakmak.....	119
Bir Eski Amerikan Geleneği - İşgâl.....	122
Yeni Sosyal Sözleşme: "Kızılderili Hakları".....	125
Şerifi Vurmak.....	127
Yasal Atılım: "Önceden Satın Alma".....	128
Ne Kadar Engel, O Kadar İhlâl.....	130
Hukusuzluk mu, Yoksa Hukuk Sistemlerinin Çatışması mı?....	137
Eyaletlerin Cam Fanusu Kaldırma Gayretleri.....	140
Cam Fanusu Kaldırmaya Yönelik Federal Gayretler.....	144

Cam Fanusu Kaldırmaya Yönelik Yasadışı Gayretler.....	146
Hak Sahipleri Örgütleri.....	147
Madenci Organizasyonları.....	150
Bütün Bunların Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Eski Komünist Ülkeler İçin Önemi.....	159

ALTINCI BÖLÜM: Hukukî Başarısızlığın Sırrı **163**

Kısım I: Hukukî Mücadele.....	171
Pre-kapitalist Mülkiyet Sisteminden Kapitalist Mülkiyet Sistemine Geçiş.....	173
İthal Malı Hukukun Başarısızlığı.....	174
Hukukun Kökünü Toplumsal Sözleşme İçine Salmak.....	181
Pre-Kapitalist Toplumsal Sözleşmelerin Güvenirliği.....	185
Havlayan Köpeklere Kulak Vermek.....	189
Yasadışı Hukukun Şifresini Çözmek.....	193
Kısım 2: Siyasî Meydan Okuma.....	198
Yoksulların Görüşünü Almak.....	200
Seçkinleri Razi (Coopt) Etmek.....	202
Cam Fanusun Muhafızları ile Uğraşmak.....	206

YEDİNCİ BÖLÜM: Bitirirken **217**

Küreselleşmenin Özel Kulübü.....	217
Marx'ın Hayâleti ile Yüzleşmek.....	222
Mülkiyet Sermayeyi "Akla Uygun" Kılar.....	229
Temsillerin Düşmanları.....	233
Kapitalizmi Başarmak Bir Kültür Sorunu mu?.....	235
Şehirde Oynanan Tek Oyun.....	238

Ekler **241**

Notlar **273**

İthaf lar **285**

Dizin **293**

*Bana yere sađlam basmayı gösteren
Mariano Corneja'ya...
Yıldızlarla yön bulmayı öğreten
Duncan Macdonald'a...*

BİRİNCİ BÖLÜM

Sermayenin Beş Sırrı

Esas sorun, geçmişte toplumun “kapitalist” diye nitelendirmekte tereddüt etmeyeceğim kesiminin nasıl olup da diğer kesimlerden tecrit edilip âdeta bir cam fanus içinde yaşamak zorunda kalmış olduğu; nasıl olup da genişleyemediği ve toplumun bütününe fethedemediğidir?... Geçmiş toplumun piyasa ekonomisinde, kayda değer bir sermaye birikimi hızı, nasıl olup da sadece bazı sektörlerde mümkün olmuş ve piyasa ekonomisinin bütününde mümkün olmamıştır?

Fernand Braudel, Ticaretin Çarkları

KAPİTALİZMİN EN BÜYÜK ZAFERİNİ KAZANDIĞI AN KRİZE dönüştüğü andır. Berlin Duvarı'nın yıkılması kapitalizm ile komünizm arasında bir yüzyıldan fazladır devam eden siyasî rekabetin sonu olmuştur. Artık, kapitalizm, modern bir ekonomiyi rasyonel bir şekilde örgütlemenin tek yolu olarak görünmektedir. Tarihin bu anında, sorumluluk duygusuna sahip bir ulusun başka seçeneği kalmamıştır. Netice itibariyle, hepsi aynı derecede istekli olmasalar da, üçüncü dünya ülkeleri ve eski komünist uluslar, bütçelerini dengelemiş, sübvansiyonları kıstmış, yabancı sermayeye kucak açmış ve gümrük duvarlarını yıkmak zorunda kalmışlardır.

Ancak, bu çabalarının karşılığında düş kırıklığına uğramışlardır. Rusya'dan tutun da, Venezüella'ya kadar pek çok ülkede son

on yıl, ekonomik acıların çekildiği, gelirlerin azaldığı, endişe ve kızgınlık yılları; Malezya başbakanı Mahatir Mohamad'ın yürek sızlatıcı deyimi ile “açlık, kargaşa ve talan” yılları olmuştur. *New York Times*'ın son sayılarından birinin başyazısında “Dünyanın çoğu ülkesinin vatandaşları için, Soğuk Savaş'ın zafer sarhoşluğu geçtikten sonra, öve öve göklere çıkarılan piyasa ekonomisi, yerini piyasaların acımasızlığına, kapitalizme karşı şüpheli bir yaklaşıma ve istikrarsızlığın tehlikelerine bırakmıştır” denmektedir. Kapitalizmin yalnızca Batıda geçerli olan zaferi; diğer ülkelerin ekonomik ve siyasî yıkımlarının habercisi olabilir.

Hem barış hem de refah içinde yaşayan Amerikalılar için, dünyanın başka yerlerinde yaşanan kargaşayı göz ardı etmek ne kadar da kolay olmuştur. Dow Jones Sanayi Endeksi Sir Edmund Hillary'den daha hızlı bir tırmanış gerçekleştirirken, kapitalizmin “başı” nasıl olup da “dertte” olabilir ki? Amerikalılar diğer uluslara baktıklarında yavaş ve eşitsiz de olsa her dâim ilerlemekte olduklarını görmekteyler. “Moskova'da Big Mac yiyemiyor musun? Şanghay'da Blockbuster'dan bir video kiralayamıyor musun? Caracas'tan internete bağlanamıyor musun yani?” demekteyler.

Ne var ki, “şeâmet tellalları”nın sesleri, Amerika Birleşik Devletleri dâhilinde bile, bütünü ile kısılamamaktadır. Kolombiya'nın uyuşturucu kaçakçısı gerillalar ile baskıcı milisler arasında çıkacak büyük bir iç savaşın eşliğinde olduğunu, Güney Meksika'daki yola getirilemez isyân ve Asya'nın büyük bir kısmında baskı ile gerçekleştirilen ekonomik kalkınmanın yozlaşma ve kaosu da beraberinde getirdiğini gören Amerikalıların sayısı hiç de az değildir. Lâtin Amerika'da serbest piyasalara duyulan sempati giderek azalmaktadır. Özelleştirmeyi destekleyenlerin toplam nüfus içinde %46 olan oranı, Mayıs 2000 itibariyle %36'ya gerilemiştir. En kara haber ise, eski komünist ülkelerde kapitalizmin kusurlu bulunması ve eski rejimlerle ilişkili kimselerin iktidara çok yakın du-

ruma gelmeleridir. Bazı Amerikalılar, ülkelerine on yıllardır oluk oluk para akmış olmasının en önemli sebeplerinden birinin de, dünyanın geri kalan kısmı ne denli tehlikeli görülürse Amerikan hisse senedi ve tahvillerine uluslararası para için o denli güvenli bir liman nazarı ile bakılır olması olduğunun farkındadır.

Batı iş dünyasında ise, dünyanın geri kalan kısmının kapitalizmi tatbik etmekte gösterdiği başarısızlığın, zengin ekonomileri eninde sonunda durgunluğa sokacağı endişesi giderek artmaktadır. Milyonlarca yatırımcının “doğmakta olan piyasalar”ın fonlarına yatırdıkları paranın buharlaşmasından da öğrenmiş oldukları gibi, küreselleşme bir “tek yönlü yol” değildir. Nasıl ki üçüncü dünya ulusları ve eski komünist uluslar Batı’nın tesirinden kaçamamaktadırlar. Batı da kendisini onlardan bütünü ile soyutlayamamaktadır. Kapitalizme tepkiler zengin ülkelerde de giderek artmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü’nün Aralık 1999’daki Seattle’daki, bundan birkaç ay sonra da Dünya Bankası’nın Washington D.C.’deki toplantıları esnasında patlak veren sokak gösterileri, göstericilerin kaygıları birbirlerinininkilerden farklı olsa da, yeryüzüne hâkim olan kapitalizmin üzerine çektiği öfkenin büyüklüğünü gün ışığına çıkartmıştır. Çoğu kimsenin aklına, ekonomi tarihçisi Karl Polanyi’nin, serbest piyasaların toplum ile çatışarak faşizme yol açabileceği yolundaki uyarısı gelmeye başlamıştır. Bu yaşananların yanı sıra Japonya ekonomisi, Büyük Depresyon’dan bu yana yaşadığı en uzun süreli durgunluktan çıkmaya çabalamakta; Batı Avrupalılar oylarını, Fransa’da en çok satan kitaplardan birinin “*L’Horreur économique*” diye nitelendirdiği şeyi reddeden, kendilerine üçüncü yolu vaat eden politikacılara vermektedirler.

Bu alarm fısıltılarının, ne denli rahatsız edici olsalar da, Amerikalı ve Avrupalı liderler üzerinde şu âna değin yaptığı yegâne etki, onların, dünyanın geri kalan kısmına verdikleri şu sıkıcı dersin daha sık tekrarlanır olması olmuştur: Paranızı istikrara kavuşturu-

run, gıda maddesi yokluğunu protesto eden gösterileri göz ardı edin ve yabancı sermayenin geri dönmesini sabırla bekleyin.

Yabancı sermaye şüphesiz çok iyi bir şeydir; ne kadar artarsa, o kadar iyi olur. Ulusal paraların istikrara kavuşturulmaları da; serbest ticaret, şeffaf bankacılık uygulamaları, kamu kuruluşlarının özelleştirilmeleri ve Batı “eczacılığının” diğer bütün ilaçları gibi faydalıdır. Yine de küresel kapitalizmin eski çağlarda da tecrübe edilmiş olduğu gerçeğini sürekli unutmaya eğilimi içindeyiz. Sözgelimi Latin Amerika’da, İspanya’dan bağımsızlığın kazanıldığı 1820’li yıllardan bu yana en azından dört defa tecrübe edilmiştir. Her defasında da, “o ilk şevk, ilk heyecan” geçtikten sonra, kapitalistlere ve onların piyasa ekonomisi politikalarına yüz çevrilmiştir. Batı “eczanesi” ilaçları gerçekte o kadar yetersiz kalmaktadır ki, nerede ise mevzuu ile hiçbir alâkaları olmayabilmektedir.

Bu çareler derde deva olmadıklarında, Batılılar, çarelerinin yeterliliğini sorgulayacakları yerde, çoğu kez üçüncü dünya insanlarını müteşebbislik ruhundan veya piyasa yöneliminden yoksun olmakla suçlayarak tepki göstermektedirler. Bütün mükemmel tavsiyelere rağmen zengin olmayı becerememişlerse, bunun nedeni onlardaki bir noksanlık olmalıdır: Protestan Reformu’nu kaçırmışlardır veya IQ’ları çok düşüktür. Fakat Japonya, İsviçre ve California gibi farklı yerlerdeki zenginliği açıklayan şeyin de, Estonya ve Baja California gibi aynı derecede farklılıklar gösteren yerlerdeki fakirliği açıklayan şeyin de kültür olduğunu söylemek, sadece hakkaniyetten uzak bir davranış olmakla kalmamakta, fakat inandırıcı olmaktan da uzak kalmaktadır. Batı ile dünyanın geri kalan kısmı arasındaki refah farklılığı sadece kültür ile açıklanamayacak kadar büyüktür. Birçok kişi sermayenin meyvelerini istemektedir; o denli istemektedir ki, Sanchez’in çocuklarından tutun da, Kuruşçev’in oğluna varıncaya kadar, pek çok kişi batılı ülkelere akın etmektedir.

Üçüncü dünya ülkelerinin ve eski komünist ülkelerin şehirlerinde müteşebbis “kum gibi”dir. Bir Ortadoğu çarşısı içinden yürüyerek geçer, bir Lâtin Amerika kasabasında yürüyüş yaparken veya Moskova’da taksiye binerken, size bir şeyler satmaya çalışan birine rastlamamanız mümkün değildir. Bu ülkelerin insanları yetenekli ve coşkuludurlar ve neredeyse sıfır denebilecek sermaye ile para kazanmakta üstlerine yoktur. Modern teknolojiyi kavramaya ve kullanmaya muktedirdirler. Zaten öyle olmasaydı, ne Amerikan iş dünyası sahip olduğu patent haklarının yurt dışında yetkisiz kullanımını kontrol altına almaya çalışır; ne de ABD hükümeti modern silah teknolojisini üçüncü dünya ülkelerinin erişiminden uzak tutmak için bu denli beyhude çaba harcardı. Bu ülkelerde piyasalar kadim ve evrensel birer gelenektir: Hz. İsa tacirleri kiliseden ikibin yıl önce çıkarmıştır ve Meksikalılar ürünlerini pazarlara Kolombus Amerika’ya varmadan çok önce de sevk ediyorlardı.

Peki, kapitalizme geçiş sürecini yaşayan ülkeler acınacak dilençiler değillerse, çıkmaz sokaklara umutsuzca sapmamışlarsa ve işlevsiz kültürlerin eleştirel olmaktan aciz mahpusları değillerse, kapitalizmi, Batı’ya sağladığı servetin aynısını onlara da sağlamaktan alıkoyan nedir? Kapitalizm, âdeta bir cam fanus içine kapatılmışçasına, neş-ü nemâ neden sadece Batı’da bulmuştur?

Bu kitapta, dünyanın geri kalan kısmının kapitalizmden faydalanamamasının en temel sebebinin, onların sermaye üretme yeteneğinden mahrum olmaları olduğunu göstermeye çalıştım. Sermaye, işgücünün verimliliğini arttıran ve ulusların servetini yaratan kuvvettir. Kapitalist sistemin can damarıdır, kalkınmanın temelidir ve dünyanın fakir ülkelerinin insanlarının, kapitalist bir ekonomiyi betimleyen diğer bütün faaliyetlere ne denli büyük bir şevkle girişmiş olurlarsa olsunlar, kendileri için üretemedikleri tek şeydir.

Araştırma ekibim ile Asya, Afrika, Ortadoğu ve Lâtin Amerika'da ev ev ve çiftlik çiftlik dolaşarak toplamış olduğumuz verilerin yardımı ile çoğu yoksulun kapitalizmin başarıya ulaşması için gerekli varlıklara daha şimdiden sahip olduğunu ispatlamaya çalıştım. En fakir ülkelerde bile, fakir insanlar birikim yapmaktadırlar. Fakirlerin yaptıkları birikimin değeri, aslında muazzamdır -fakir ülkelerin 1945 yılından bu yana aldıkları dış yardımların toplamının kırk mislidir. Sözelimi Mısır'da fakirlerin biriktirdiği servet, bu ülkeye, Süveyş Kanalı ve Assuan Barajı da dâhil olmak üzere yapılan dış kaynaklı doğrudan yatırımlar toplamının elli beş misline eşittir. Lâtin Amerika'nın en fakir ülkesi olan Haiti'de, fakirlerin toplam varlıkları, ülkeye, Fransa'dan bağımsızlığını kazandığı 1804 yılından beri yapılan dış kaynaklı yatırımlar toplamının yüz elli mislinden fazladır. Şayet Amerika Birleşik Devletleri, dış yardım bütçesini Birleşmiş Milletler'in tavsiye ettiği seviyeye -ulusal gelirin %0.7'si- çıkartacak olursa, dünyanın yüz elli yıldan beri en zengin bu ülkesi, dünyanın âtil kaynaklarına bir o kadar daha ilâve etmek zorunda bırakılmış olacaktır.

Fakat bu kaynaklara kusurlu biçimlerde sahiptirler: evler tapulu olmayan araziler üzerinde inşa edilmiştir, şirketlerin yükümlülükleri tanımlanmamıştır, sanayiler finansör ve yatırımcıların gözlerinden uzak yerlere kurulmuşlardır. Bu mülkler, üzerindeki hakları yeterince belgelenmiş olmadığından sermayeye kolaylıkla tahvil edilememekte, insanların birbirlerini tanıyıp birbirlerine güvendikleri dar yerel muhitler dışında satılamamakta, kredi almak için ipotek edilememekte ve bir yatırıma karşı bir hisse olarak kullanılamamaktadırlar.

Batıda ise, aksine, her parsel arazi, her bina, her bir makine ve teçizat veya envanter toplamı, bütün bu varlıkları ekonominin bütününü ile ilişkilendiren akıl almaz bir gizli sürecin gözle görülür alâmeti olan bir mülkiyet belgesi ile temsil edilir. Bu temsili süreç

sayesinde, varlıklar maddi mevcudiyetlerinin yanı sıra, gözle görülemez, paralel bir yaşam da sürdürebilmektedirler. Kredi almak için ipotek edilebilmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni iş kurmakta en önemli finansman aracı müteşebbisin evi üzerine konulacak ipotektir. Bu varlıklar, aynı zamanda, mâlikin kredi sicilinin öğrenilmesi için bir araç vazifesi görebilir, alacak ve vergilerin tahsili için mesul bir adres, güvenilir ve evrensel kamu tesislerinin kurulmasının mesnedini ve bilahare reeskont edilip ikincil piyasalarda satılabilecek (ipoteğe müstenit tahviller gibi) menkul kıymetlerin tesisi için bir temel de temin edebilirler. Bu süreç vasıtası ile Batı, varlıklara hayat zerk etmekte ve onların sermaye yaratmalarını sağlamaktadır.

Üçüncü dünya ülkeleri ve eski Komünist ülkelerin ulusları bu temsili süreci yaşamış değillerdir. Netice itibari ile çoğunda, tıpkı gelirlerinin ve varlıklarının karşılayabileceğinden fazla menkul kıymet ihraç etmekten çekinen bir firma gibi, sermaye yetersizliği söz konusudur. Fakir ulusların müteşebbislerinin bu tutumları, yeni yatırım ve finans elde edebilmek için hisse senedi ve tahvil ihraç edemeyen şirketleri hatırlatmaktadır. Temsil edilmeyen varlıklar ölü sermayedir.

Bu ulusların fakir vatandaşları -ki, bütün nev-i beşerin altında beşini teşkil etmektedirler- bazı şeylere sahip olmalarına rağmen, mülklerini temsil edecek ve sermaye yaratacak süreçten yoksundurlar. Evleri vardır ama tapuları yoktur; mahsul kaldırırlar ama hiçbir kayda geçmez; şirketlerinin hukukî bir statüsü yoktur. Toplu iğneden tutun da nükleer reaktöre varıncaya kadar diğer her Batı icadına anında uyum sağlayan bu insanların kendi yerli kapitalizmlerine işlerlik kazandıracak sermayeyi yeterince üretmiyor olmalarının açıklaması, işte bu temsil belgeleri eksikliğinde saklıdır.

“Sermayenin sırrı” dediğimiz de budur. Bu sırrı çözmek, Batılıların, varlıkları tapular ile temsil etmekle onları sermaye olarak görmeyi ve onlardan sermaye elde etmeyi nasıl başardıklarını kavramakla mümkündür. İnsan aklının çözmesi gereken en yaman sorunlardan biri de, mevcut olduğunu bildiğimiz ancak gözümüzle göremediğimiz böyle şeyleri kavramak ve onlara erişim sağlamaktır. Gerçek ve faydalı olan her şey elle tutulur, gözle görülür değildir. Sözgelimi zaman gerçektir, fakat ancak bir saat veya takvim ile temsil edildiğinde etkin bir biçimde işletilebilir/yönetilebilir. Tarih boyunca, insanoğlu, elleri ile asla dokunamayacağı şeyleri aklı ile kavramak için -yazı, müzik notaları, muzaaf muhasebe gibi- temsili sistemler icat etmiştir. Aynı şekilde, kapitalizmin, entegre tapu sistemleri ve şirket hisse senetlerinin yaratıcılarından tutun da Michael Milken’e varıncaya kadar bütün büyük uygulayıcıları, biriktirdiğimiz varlıklar içinde hapsedilmiş görülmez potansiyeli temsil etmenin yeni yollarını icat etmekle, başkalarının baktıklarında sadece “döküntü” dedikleri şeylerden sermaye yaratmayı başarmışlardır.

Bu satırları okumakta olduğunuz şu anda Ukrayna, Çin ve Brezilya televizyonlarının neşrettiği, ancak hiçbirimizin göremediği elektromanyetik dalgalar sizi sarıp sarmalamaktadır. Benzer şekilde, içinde “göremediğimiz sermayeyi” barındıran varlıklar tarafından da sarılıp sarmalanıyoruz. Sermayenin varlıklardan çıkartılıp işlenmesi, tıpkı Ukrayna televizyonunun neşrettiği görülmez dalgaların bir televizyon alıcısı tarafından alınıp, deşifre edilip, görülür duyulur hâle getirilmesi gibidir. Fakat görülmezi görülür hâle getirmek için gerekli bu dönüşüm sürecine sadece Batı sahiptir. Neden sadece Batılı ulusların sermaye yaratabildikleri ve üçüncü dünya ülkelerinin ve eski komünist ülke uluslarının yaratamadıkları sorusunun yanıtı, işte bu farklılıkta gizlidir.

Bu sürecin, dünyanın -üzerinde insanların üçte ikisinin yaşmakta olduğu- görece daha fakir bölgelerindeki noksanlığı, öyle “tekelci kapitalizm”e dair kurulan komplo teorileri ile açıklanamaz. Batılılar, su içinde yaşayıp da suyun farkında olmayan balıklar misâli, bu sürecin mevcudiyetine dair bütün farkındalıklarını yitirmişlerdir. Olanca servetlerini bu süreci işletme yeteneklerine borçlu olan Amerikalılar, Avrupalılar ve Japonlar dâhil hiç kimse, onu, bütün azametine rağmen görememektedir. O, onların mülkiyet sistemleri dâhilinde ve derûnunda gizli öyle bir zımnî yasal altyapıdır ki, herkesin mâlumu “mülkiyet hakkı” kavramı onun buzdağının su yüzünde görülen ucu mesabesindedir. Buzdağının geri kalan kısmı ise varlıkları ve işgücünü sermayeye dönüştürebilen suni ve girift bir süreçtir. Bu süreç ne bir ozalit plâna bakılarak inşa edilmiş, ne de bir lügata bakılarak tasvir edilmiştir; kökeni muğlaktır ve önemi de, Batının kapitalist uluslarının ekonomik bilinçaltlarına defnedilmiştir.

Bu kadar önemli bir şeyi nasıl oldu da unuttuk? Araçların, aletlerin işleyişlerini anlamadan nasıl çalıştırılacaklarını öğrenmek eski huyumuzdur. Denizciler manyetik pusulayı kullanmaya, tatmin edici bir manyetizm teorisi kurulmadan çok önce başlamışlardır. Hayvan yetiştiricileri, işe yarar bir genetik bilgisine, Gregor Mendel genetik ilkelerini açıklamadan önce de sahipti. Batı, sermaye bolluğundan ihyâ olmasına rağmen, acaba insanları, sermayenin kökenini gerçekten anlıyorlar mı? Şayet anlamıyorlarsa, Batının kuvvet ve kudretinin kaynağına bilmeden zarar vermeleri ihtimali, az da olsa, var demektir. Sermayenin kökeni hakkında açık bir bilgiye sahip olmak, Batıyı, kendisi ve dünyanın geri kalan kısmını mukadder bir krize karşı korumaya da hazırlayacaktır. Patlak veren her uluslararası kriz sırasında gündeme gelen şu soru yeniden sorulacaktır: Problemi çözmek için kimin parası kullanılacak?

Bugüne kadar, Batı ülkeleri sermaye üretim sistemlerini sorgulamaksızın kabullenmekle mutlu olmuşlar ve tarihini kayda geçirmeden bırakmışlardır. Bu tarihin yeniden ele alınması gerekmektedir. Bu kitap, sermayenin kaynağının keşif çalışmalarının önünü yeniden açma ve böylelikle de fakir ülkelerin ekonomik başarısızlıklarının nasıl düzeltilebileceğini izah etme maksadı gütmektedir. Bu başarısızlıkların kültürel veya genetik mirastaki bir noksanlık ile alâkası yoktur. Kim, Lâtin Amerikalılar ile Ruslar arasındaki bir “kültürel” ortak paydadan söz edebilir? Yine de, her iki ülke, kapitalizmi sermayesiz inşa etmeye kalktıkları son on yılda, şu benzer problemlerle yüz yüze gelmişlerdir: göze batan eşitsizlik, kayıtdışı ekonomi, yaygın mafyalaşma, siyasî istikrarsızlık, yurt dışına sermaye kaçışı, pervasız kanun tanımazlık. Bu dertlerin menşei ne Ortodoks Kilisesi’nin manastırları, ne de İnka medeniyetidir.

Fakat bu dertlere duçar olmuş olanlar sadece eski komünist ülkeler ve üçüncü dünya ülkeleri değildir. Aynı durum, Başkan George Washington’ın “ülkenin kaymağını çoğu kimseyi zarara uğratmak pahasına sıyıran ve heba eden... haydutlar”dan yakındığı 1783 yılında, Amerika Birleşik Devletleri için de vârittirdi. Bu “haydutlar” sahip olmadıkları topraklarda izinsiz oturanlar ve küçük müteşebbisler idi. Müteakip yüz yıl boyunca, bu tip kişiler toprakları üzerindeki yasal hakları için, madenciler de işletme imtiyazları için savaştılar, zira mülkiyet yasaları şehirden şehire ve madenden madene farklılıklar arz ediyordu. Mülkiyet haklarını icra etmek genç Amerika Birleşik Devletlerinin dört bir yanında öylesine bir sosyal huzursuzluk bataklığı yarattı ki, Yüksek Mahkeme Başkanı Joseph Story 1820 yılında hukukçuların bu işin altından kalkabileceğinden endişe ediyordu.

Kendilerine ait olmayan topraklarda izinsiz oturanlar, haydutlar ve göze batan kanun tanımazlık hiç âşinâ olmadığımız şeyler midir? Amerikalılar ve Avrupalılar, dünyanın diğer ülkelerine

“bize daha çok benzemelisiniz” demektedirler. Aslında bu tavsiyenin muhatapları, bir yüzyıl öncesinin az gelişmiş ülkesi Amerika Birleşik Devletleri’ne zaten fazlasıyla benzemektedirler. Kalkınmakta olan ülkelerin ve eski komünist ülkelerin liderlerinin bugün yüz yüze oldukları dramatik sorunlar bir zamanlar Batılı politikacıların da karşılıklarına çıkmıştı. Fakat bu liderlerin varisleri Vahşi Batı’yı iskâna açan öncülerin el koydukları toprakların ve elde ettikleri malların tapularına nâdiren sahip olduklarından sermaye yetersizliği çektikleri günlerle, Adam Smith’in gündelik alışverişini karaborsadan yaptığı ve İngiliz sokak afacanlarının turistlerin eğlence olsun diye Thames Nehri’nin çamurlu sahillere attıkları penileri toplamak için koşuşturdukları zamanlarla ve Jean Baptiste Colbert’in teknokratlarının tek suçları Fransa’nın sanayi kanununu ihlal ederek pamuklu kumaş üretmek ve ithal etmek olan 16.000 küçük girişimciyi idam ettirdikleri dönemle irtibatlarını bütünü ile kaybetmişlerdir.

Batının mâzisi çoğu ulusun bugünüdür. Batılı uluslar fakir vandaşlarını ekonomileri içine o denli büyük bir başarı ile entegre etmişlerdir ki, bunun nasıl yapıldığına, sermaye üretiminin Amerikan tarihçisi Gordon Wood’un “toplumda ve kültürde sıradan insanların özlem ve enerjilerini Amerikan tarihinde hiç görülmedik bir biçimde açığa çıkartan bir şey vuku buluyordu”¹ diye yazdığı günlerde vukû bulduğu gibi nasıl başladığına dair anılarını bile unutmışlardır. Burada sözü edilen “çok önemli bir şey” Amerikalı ve Avrupalıların kapsamlı bir mülkiyet kanunu koymanın ve bu kanun aracılığıyla sermaye yaratmaya olanak tanıyacak dönüşüm sürecini icat etmenin eşliğinde olmaları idi. Batının “başarılı kapitalizm”e giden yolun işaret çizgisini aştığı, bir özel klüp olmaktan çıkıp bir popüler kültür hâline geldiği ve George Washington’ın endişe ettiği “haydutlar”ın Amerikalıların bugün kutsal saydıkları öncülere dönüştüğü an işte bu andır.

Çelişki rahatsız edici olduğu kadar açıktır da: Batının ekonomik kalkınmasının en esaslı bileşeni sermaye, aynı zamanda en az ilgi gösterilen unsur olmuş ve bu ihmal neticesinde bir sır perdesinin arkasında kalmıştır.

* * *

Kayıp Bilgilerin Sırrı

Hayır-hasenat cemiyetleri, dünyanın fakirlerinin sefalet ve çaresizliklerini öylesine vurgulamışlardır ki, kimse onların servet biriktirme kapasitelerini doğru dürüst belgelendirmeye gerek duymamıştır. Son beş yıl boyunca ben ve altı değişik ulustan meslektaşım, kitaplarımızı kapattık ve gözlerimizi açtık; ve toplumların en fakir katmanlarının ne kadar birikimi olduğunu belirleme maksadı ile dört kıtanın sokak ve kırsal alanlarının yolunu tuttuk. Bulduğumuz sayısal büyüklükler muazzamdı. Fakat çoğu ölü sermayeydi.

Sermayenin Sırrı

Bu en önemli sırdır ve kitabımızın ana konusudur. Sermaye konusu, düşünürleri, son üç yüz yıl boyunca büyülemiş bir konudur. Marx “altın yumurtlayan tavuk”a dokunabilmek için fiziğin ötesine geçmemiz gerektiğini söylemiştir; Adam Smith ise, aynı tavuğa erişmek için “havaya bir demiryolu hattı” döşemenin gerektiğini seziyordu. Fakat tavuğun nerede saklandığını bize kimse söylememiştir. Sermaye ne idi, nasıl üretilirdi ve para ile nasıl ilişkilendirilmişti?

Siyasî Farkındalığın Sırrı

Şayet dünyada bu denli çok fakir insanın elinde bu kadar çok ölü sermaye varsa, nasıl oldu da hükümetler bu potansiyel servetten yararlanmaya çalışmadılar? Çok basit, çünkü ihtiyaçları olan kanıtlar

ortaya ancak son kırk yıl içinde -yeryüzünde milyarlarca insanın küçük ölçekli yaşamdan büyük ölçekli yaşama geçmesiyle çıktı. Bu şehre göç olgusu işgücünü hızla bölmüş ve fakir ülkelerde muazzam bir endüstriyel ticarî devrimin tohumlarını atmıştır. İnanılır gibi değil ama neredeyse hiç kimse bu devrimin farkına varmamıştır.

ABD Tarihinde Saklı Dersler

Üçüncü dünya ülkelerinde ve eski komünist ülkelerde bugün yaşanmakta olanlar, Avrupa ve Kuzey Amerika'da eskiden vuku bulmuştur. Kapitalizme geçişte başarısız olan ulusların hikâyeleriyle o denli büyülenmiştik ki, başarılı kapitalist ulusların bunu nasıl yaptıklarını bütünüyle unutmuşuz. Yıllardır Alaska, Tokyo demeden dolaşır, ileri uluslardan teknokrat ve politikacılarla görüşürüm; fakat onların da net bir yanıtı yoktur. Bu bir muammadır. Yanıtı, nihayet, başta ABD tarihine dair yazılmış olanlar olmak üzere, tarih kitaplarında buldum.

Hukukî Başarısızlığın Sırrı: Mülkiyet Yasaları Neden Batı Haricinde İşlemiyor?

On dokuzuncu yüzyıldan beri, uluslar, vatandaşlarına servet üretebilecekleri kurumsal çerçeveyi verebilmek maksadı ile, Batının kanunlarını kopya etmektedirler. Kanunların kopya edilmesi bugün de devam etmektedir. Ancak bu çabaların bir işe yaramadığı açıkça ortadadır. Çoğu vatandaş birikimlerini sermayeye dönüştürmekte bu kanunlardan hâlâ yararlanamamaktadır. Bunun neden böyle olduğu ve kanunlara işlerlik kazandırmak için ne yapılması gerektiği birer muamma olarak kalmaktadır. Bu muammalardan her birinin çözümü bu kitabın konusudur.

Kapitalizmin, Batıda zafer kazanmasına rağmen, tekerinin dünyanın diğer yerlerinde neden çamura saplanıp kaldığı sorusunun yanıtını bulmak için elverişli bir zamanda yaşıyoruz. Kapitalizmin makul tüm alternatiflerinin şu anda buharlaşmış olmasıyla beraber, sermayeyi serinkanlılık ve dikkatle inceleyebileceğimiz bir konuma nihayet geldik.